

Vårdnadstvister och barnets bästa

Om konfliktlösning på familjerättens område

ANNA SINGER & ANNIKA REJMER

Varje år är drygt 50 000 barn i Sverige med om att deras föräldrar separerar. Av dessa barn får ungefär vart tionde vara med om att föräldrarna strider i domstol om vårdnadsansvaret, tvister som är förenade med stora kostnader, både ekonomiskt och mänskligt. Sambället har idag små möjligheter att ge stöd åt dessa föräldrar. Reglerna om föräldrars vårdnadsansvar har varit föremål för ett flertal reformer under de senaste årtiondena, bland annat i syfte att minska antalet vårdnadstvister. Resultatet har varit magert. Det måste därför ifrågasättas om det inte föreligger ett behov av att reformera själva handläggningsordningen.

Inledning

Det regelsystem för handläggning av vårdnadstvister som tillämpas i domstol tillkom i början av 1900-talet. Utgångspunkten för regleringens utformning var den syn på barn, föräldraskap och familj som då fanns i samhället. Sedan dess har inte bara separationsfrekvensen ökat dramatiskt, synen på föräldraskap och föräldrars ansvar har dessutom förändrats. Samtidigt har det utvecklats en ny syn på barn som självständiga individer med egna skyddsvärda intressen och behov. Reglerna för avgörande av vårdnadstvister har trots en förändrad omvärld, endast genomgått begränsade reformer, i huvudsak inriktade på att göra gemensamt vårdnadsansvar till huvudregel för alla föräldrar. Det finns därför omständigheter såväl i regelsystemet som i den verklighet som domen skall fungera i som ger anledning till en granskning av om vår nuvarande ordning för att lösa vårdnadstvister är den mest ändamålsenliga.

Barnets bästa

Ett skäl till en granskning av nuvarande ordning är den förändrade synen på barn i vårt samhälle. Barnets bästa som målsättning för vårdnadstvisters lösning fanns angiven redan i 1920-talets reglering av föräldrars vårdnadsansvar men dess innebörd har under de senaste decennierna vidareutvecklats.¹ Rätts-tillämpningen genomsyras idag av en syn på barnets bästa som får sitt innehåll mot bakgrund av de behov barn antas ha, behov som definieras av olika vetenskaper.² Det råder idag inte någon egentlig konsensus om vad barnets bästa är i vårdnadsfrågor, ändå förut-sätts barnets bästa kunna användas som beslutskriterium. Resultatet är en utbredd användning av s.k. presumtioner för vad som

-
1. Se vidare Singer, A., (2000) Föräldraskap i rättslig belysning s. 60–98.
 2. Synsättet utvecklades av »Utredningen om barnets rätt« i betänkandet SOU 1979:63 Om föräldraansvar m.m.

är barnets bästa vid avgörandet av vårdnadstvister, exempelvis barnets behov av båda föräldrarna medför att gemensam vårdnad är till barnets bästa. Mot detta *bebousoorienterade* synsätt kan ställas ett mer *kompetensorienterat* synsätt på barn, ett synsätt som bl.a. kommer till uttryck i FN:s konvention om barnets rättigheter. Barnet ses där som en kompetent individ med egna rättigheter samt förmåga och rätt att själv bestämma i frågor som rör honom eller henne. Lagens föreskrift att barnets egen vilja skall tillmätas betydelse vid vårdnadsavgöranden är ett utslag av detta synsätt. Flera studier påvisar dock att barn sällan kommer till tals i domstols handläggning av vårdnadstvister och därigenom anlägger domstolarna inte heller det av svenska Barnkommittén föreskrivna subjektiva perspektivet på barnets bästa.³ Utvecklingen tycks dock gå mot att barnet som individ – inte som en samling behov – sätts i centrum vid avgörande av frågor som rör barn.⁴ Någon genomgripande analys av vilken betydelse och funktion barnets bästa skall ha i vårdnadstvister mot bakgrund av den förändrade synen på barn har dock inte genomförts.

3. Se exempelvis Rejmer, A., (2002) »Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggning av vårdnadstvister« i *StJT* 2/02 s. 138–156 och Dahlstrand, L (2001), »Betydelsen av barns vilja i vårdnadstvister« i *Perspektiv på forskning: barn, familj och folkhälsa*.

4. Som ett exempel på ett sådant förändrat synsätt kan nämnas att barnets vilja numera nämns i ett eget lagrum i föräldrabalken (FB) som en omständighet som skall beaktas vid avgörande av vårdnadsfrågor, skilt från hänsynen till barnets bästa. Jfr FB 6:2 a respektive FB 6:2 b.

Det rättsliga vårdnadsansvaret

Det rättsliga vårdnadsansvaret kan också sägas ha förändrats under senare år, något som borde föranleda en översyn av handläggningen av vårdnadstvister. När regelsystemet grundlades i början på 1900-talet var det en självklarhet att den som hade den faktiska omvårdnaden om barnet också skulle ha det rättsliga vårdnadsansvaret; den som inte hade hand om barnet skulle inte heller vara med och bestämma. Idag antas ett gemensamt vårdnadsansvar vara bäst för barnet även när föräldrarna separerat.⁵ Endast i undantagsfall skall den ena föräldern ges ensamt vårdnadsansvar.

Det rättsliga vårdnadsansvaret innebär en rätt och en skyldighet att se till att barnets behov och intressen tillgodoses och en rätt att bestämma hur detta skall ske.⁶ Båda vårdnadshavarna har ett ansvar för att barnets behov tillgodoses oavsett hur de faktiska levnadsförhållandena ordnats. Barnets behov och intressen tillgodoses emellertid i huvudsak genom faktisk omvårdnad, dvs. av den förälder som barnet bor med. För den förälder som inte bor med barnet innebär ett gemensamt rättsligt vårdnadsansvar en rätt att bestämma hur den faktiska omsorgen om barnet skall ordnas av den andra föräldern. Den ordning kan lätt leda till konflikt i de fall

5. Se t.ex. prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge, s. 48 ff. Se också NJA 1999 s. 451.

6. Se vidare Schiratzki, J., (1997), Vårdnad och vårdnadstvister, s. 121 ff.

föräldrarna inte är överens om hur den faktiska omsorgen om barnet skall fullgöras.⁷

Om man ser på det rättsliga vårdnadsansvaret ur barnets synvinkel handlar det om skyldigheten att tillgodose barnets behov och intressen. Lösningen på en vårdnadskonflikt går ut på att få till stånd en fungerande ordning för den faktiska omsorgen om barnet, något som nästan undantagslöst förutsätter att föräldrarna kan samarbeta. Men en domstolsprocess kan inte få föräldrarna att samarbeta, den leder endast fram till ett beslut rörande bestämmanderätten. En domstolsprocess kan inte heller beakta alla de omständigheter som är av betydelse för att en fungerande lösning skall kunna åstadkommas. Möjligheterna för föräldrar i tvist att få hjälp med att lösa konflikter inom ramen för ett gemensamt vårdnadsansvar är numera mycket begränsade. Ett första steg mot en sådan ordning är bättre kunskap om de berörda familjerna och deras levnadsförhållanden.

Vilka föräldrar utvecklar en vårdnadstvist?

Med utgångspunkt från förarbeten och föreliggande lagreglering tycks lagstiftarens syn på konflikten vara dels att vem som helst kan hamna i en vårdnadstvist dels att den är en tämligen isolerad företeelse. Annika Rejmer presenterar i sin avhandling en studie som däremot påvisar att föräldrar som utvecklar en vårdnadstvist, som grupp vid tiden för tingsrätts handläggning, är en socialt och

ekonomiskt utsatt grupp.⁸ Visserligen följer även dessa föräldrar sedan tidigare kända skilsmässomönster, exempelvis finns det i förhållande till den svenska totalpopulationen en överrepresentation av invandrare, fäder med låg utbildning, familjer med låga inkomster, föräldrar med en splittrad familjebakgrund. Därutöver påvisar studien att bland de undersökta föräldrarna finns en överrepresentation av föräldrar som har misstänkts eller dömts för brott, föräldrar som har eller har haft missbruksproblem och föräldrar som har behövt psykiatrisk vård. Dessutom påvisar studien att en majoritet av föräldrarna har, utöver den kris som en skilsmässa och separation vanligtvis orsakar, genomgått en kris 1 eller 2 år innan vårdnadstvisten var ett faktum. Det kan således diskuteras om vårdnadstvisten primärt är en juridisk konflikt eller om den är ett symptom på en problemfylld och krisartad livssituation.⁹

Vårdnadstvisten

En vårdnadstvist handlar i rättslig mening om rätten att bestämma över barnet, inte nödvändigtvis om hur och av vem barnet skall tas om hand. Problemet är att den lösning rättssystemet idag ofta tillhandahåller är en gemensam beslutsrätt. Uttryckt på ett annat sätt kan man säga att rättssystemet abdikerat från konfliktlösningen i dessa fall genom att man som huvudregel ger båda

7. Wickström, A., (2003) Utövande av gemensam vårdnad, i SvJT 2002-03 s. 328 ff.

8. Rejmer, A., (2003) Vårdnadstviser. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa.

9. Ibid. s. 71-79

föräldrarna ett delat beslutsansvar. Tidigare kunde domstol åstadkomma någon slags bestående lösning genom att ge den ena föräldern ensam beslutsrätt och därmed möjlighet att själv bestämma hur den faktiska omsorgen skulle fullgöras. Detta går nästan inte längre.

Handläggning och avgörande av vårdnadstvister har inte anpassats till den förändrade rättsliga synen på vårdnadsansvaret. Man använder fortfarande en rättslig ordning som tillkommit för att slita tvister i ett samhälle där endast den som hade hand om barnet kunde ha rättslig bestämmanderätt. När möjligheten att låta separerade föräldrar ha gemensamt vårdnadsansvar infördes var en förutsättning att föräldrarna var ense om denna vårdnadsform. Enighet mellan föräldrarna som en förutsättning för gemensam beslutsrätt krävs inte längre. Föräldrar som inte kan komma överens om hur den faktiska vården skall ordnas kan vända sig till domstol för att få ett avgörande men den enda rättsliga lösning som kan ges är att den ena föräldern ges ensamt ansvar och därmed ensam bestämmanderätt. Eftersom ensamt rättsligt ansvar skall förekomma endast i undantagsfall, blir resultatet ofta att det gemensamma ansvaret skall bestå. För att få beslut om ensam vårdnad krävs att den ena föräldern kan visa att den andra föräldern i det närmaste är olämplig som vårdnadshavare. Detta får till följd att många tvister fördjupas och förgrovas när de kommer till domstol.

Till detta kan läggas att konflikten mellan föräldrarna sällan handlar om bestämmanderätten i sig utan om hur man skall få den faktiska omsorgen om barnet att fungera.¹⁰ Rej-

mers undersökning visar att föräldrarnas konflikt har inslag av både intresse- och värdekonflikt men att värdekonflikten¹¹ är av överordnad betydelse för föräldrarna. Det innebär att de föräldrar som ingick i studien¹² menar att deras konflikt har sin huvudsakliga grund i den ena förälderns olämplighet som vårdnadshavare eller att föräldern är omöjlig att samarbeta med. Mot denna bakgrund framstår domstolens beslut om vem av föräldrarna som skall ha bestämmanderätten som en helt inadekvat lösning på föräldrarnas konflikt. Den rättsliga processen är således otillräcklig för att lösa vårdnadskonflikter.

Samarbetssamtal

Domstolsprocessens otillräcklighet att lösa föräldrarnas konflikt är sedan länge känd och försök har gjorts att åtgärda denna genom en utbyggd verksamhet med samarbetsamtal.¹³ Samarbetssamtal anordnas av kommunernas socialnämnder och har till syfte att hjälpa föräldrarna att nå enighet i frågor som rör vårdnaden. Socialnämnden kan också godkänna en överenskommelse mellan föräldrarna om vårdnaden om den anses vara till barnets bästa, s.k. samarbetsavtal. Ett godkänt avtal får samma verkan som en dom. Samarbetsavtalet infördes i svensk rätt år 1998, bl.a. i syfte att minska antalet vårdnadskonflikter och dämpa den konfliktutveckling som ett domstolsavgörande kan orsaka.¹⁴

11. Se exempelvis Aubert (1989), *Continuity and Development: In law and Society*

12. n = 107 föräldrar

13. Se t.ex. prop. 1990/91:8 om vårdnad och umgänge, s. 27 ff.

14. Prop. 1997/98:7 s. 80 ff.

10. Ibid. s. 171–184, 185–202

Samarbetssamtal ger dock inte någon möjlighet att framtvunga överenskommelser eller att avgöra tvistiga frågor. Den förälder som inte medverkar vid samtalen har inte något att förlora på detta. Möjligheten till domstols avgörande finns alltid kvar varför samarbetsamtal inte utgör ett alternativ för konfliktlösning i svåra fall.

Domstols handläggningsordning

Vårt rättegångssystem bygger förenklat uttryckt på en kontradiktorisk princip enligt vilken vardera parten framlägger stöd för den egna positionen och domstolen avgör vem som har företett starkast stöd för sin position. Domstolen skall förhålla sig opartisk och får inte tala om för parterna vad som borde åberopas.

I vårdnadsmål är principen delvis en annan. Vårdnadsmål är indispositiva mål, vilket innebär att domstolen oberoende av parternas yrkanden skall avgöra målet efter vad som är bäst för barnet. Domstolen skall se till att frågan utreds på ett fullständigt sätt. Rejmers studie påvisar dock att såväl domare, advokater som socialsekreterare anser att beslutsunderlaget är otillräckligt avseende såväl det interimistiska beslutsunderlaget som det underlag som ligger till grund för huvudförhandling.¹⁵ Detta sker under den s.k. förber-

delsen. Under denna tid skall domstolen också verka för att parterna förlikas.^{16 17}

Domstolar har dock små möjligheter att faktiskt åstadkomma en förlikning mellan parterna, eftersom rättssystemet inte tillhandahåller några särskilda medel härför. Här är det intressant att jämföra med vad som gäller vid verkställighet av vårdnadsavgöranden då förvaltningsdomstol har möjlighet att tillkalla en medlare. Sådant finns inte i allmän domstol. Från domstolshåll finns dock ett ökat intresse av att få parterna att enas dels beroende på att vårdnadstvister är svåra att avgöra, dels beroende på att det är komplicerat att få in underlag för beslutet. Kanske finns också en insikt om att det är bättre om parterna kommer överens.¹⁸ Det blir en uppgift för rättens ordförande att försöka få parterna att enas, en uppgift vars framgång blir helt beroende av den enskilde domarens intresse och förmåga. Om inte parterna förlikas återstår för domstolen att besluta i vårdnadsfrågan, något som sker efter en huvudförhandling i målet.

Problem med domstolsprocessen

Domstolen skall besluta oberoende av parternas yrkanden efter vad som är bäst för barnet

16. Rättegångsbalken 42:17

17. En eventuell lösning av vårdnadstvister måste dock falla inom ramen för vad som kan anses vara förenligt med barnets bästa.

18. Se t.ex. Eriksson, P., m.fl., (2002) Familjerättsmål i domstolen i *Någon måste sätta ner foten ... när föräldrarna inte kan enas om vårdnad boende och umgänge.*

15. Se Rejmer, A 2003, s. 95–113. n= 68 domare, 85 advokater och 68 socialsekreterare

och själv se till att nödvändig bevisning inhämtas. Häri ligger fröet till de allt oftare framförda kraven på ökad kunskap hos domstolarna. Det framförs ofta krav på att domare och advokater bör ha ett större kunnande om barn och barns villkor.

Det vore säkert bra om så vore fallet. Domstolens kunskap om barn och barns levnadsvillkor skulle kunna medföra en bättre processledning och kanske också leda till att ett bättre beslutsunderlag togs in. Samtidigt kan frågan ställas hur mycket ett sådant kunnande skulle tillföra inom ramen för det system vi har. Advokater har som uppgift att företräda sin klient. Det innebär att advokaten bland annat skall se till att det klienten säger förs fram i processen. Möjligheterna för en advokat att påverka klientens inställning till vårdnadsfrågan med hänvisning till advokatens egen kunskap om vad som är barnets bästa förefaller vara begränsade. Frågan är om det ens är önskvärt. Samma synpunkter gör sig gällande beträffande domarens återopande av sitt eget kunnande om barnets bästa. Synsättet förutsätter också att det faktiskt går att fastställa vad som objektivt sett är barnets bästa. Innebörden av barnets bästa kan inte teoretiskt fastställas, det handlar om en målsättning som får sin konkreta innebörd i det enskilda fallet, något som socialsekreterare, advokater och domare anser vara svårt att fastställa.¹⁹ I praktiken torde det i allmänhet också vara omöjligt att åstadkomma barnets bästa utan att de inblandade föräldrarna når ett samförstånd om vad det är.

Ytterligare ett problem i sammanhanget är att även om vårdnadsutredare, advokater och domaren är överens om vad som objek-

tivt sett är barnets bästa, är det inte alls givet att detta faktiskt kan uppnås i det enskilda fallet genom domstolens begränsade möjligheter till beslut. Gemensam vårdnad är det vanligaste beslutet. För att komma i åtnjutande av en verklig lösning, ensam beslutsrätt, kräver rättssystemet att en part visar att den andra föräldern är oduglig. För att kunna visa det krävs enligt gällande reglering starka bevis, vilket får till följd att processerna för grovas på ett sätt som medför att ett samarbete mellan föräldrarna i framtiden nästan omöjliggörs. Rejmers studie visar också att domen i vårdnadsmål vanligtvis får liten praktisk relevans.²⁰ Det föreligger således en stor risk för att föräldrarna inte accepterar utslaget.

Till sist kan konstateras att domstolsprocessen är utformad för att utgöra ett civiliserat alternativ till en mer primitiva konfliktlösning som annars antas utbryta. Istället för att låta parterna sköta det hela blir det en uppgift för juristerna att framlägga klienternas version och för domaren att säga vem som har rätt. Argumenten i konflikten mellan individerna ges i processen en annan språkdräkt än vad den enskilda skulle ge den och juristerna omformulerar också argumenten så att de blir rättsligt godtagbara. När den enskilde menar att det är det faktum att motparten är mycket otrevlig som är själva problemet så säger juristen att det är irrelevant och att vederbörande dessutom inte får säga så under förhandlingen. Hela systemet går ut på att ta ifrån parterna konflikten.²¹ Men det får också till följd att så länge inte parterna själva tillåts hitta sina egna lösning-

20. Ibid. s. 109.

21. Christie, N., (1977) Konflikt som eiendom i TfR 1977 s. 113 ff.

19. Rejmer, A (2003), s. 115–136.

ar har man heller inte ett system som på bästa sätt löser dessa konflikter.

En alternativ metod för konfliktlösning

Domstolsprocessens otillräcklighet att faktiskt lösa, och inte bara avgöra, konflikter har under senare år fått allt större uppmärksamhet på olika områden. Inom processrätten söker man finna nya former för tvistlösning vid sidan av den traditionella rättskipningen som sker i domstol. Vi har sett en framväxt av skiljedom och medling i olika tvistemål. Det är metoder som gör det möjligt att beakta alla de olika aspekter som är av betydelse vid avgörande av s.k. polycentriska frågor, dit vårdnadstvister otvivelaktigt hör, och som gör det möjligt för parterna att fortsätta sitt samarbete också efter den aktuella tvisten fått sin lösning.

Det är enligt vår mening hög tid att man börjar titta på familjerättsliga tvisters lösning med sådana nya ögon. I det följande presenteras ett förslag om hur en alternativ metod för lösande av vårdnadskonflikter skulle kunna vara utformad.

Aktörerna

Utgångspunkten för vår modell är att det rättsliga vårdnadsansvaret för ett barn skall vara gemensamt för båda föräldrarna. Möjligheterna att upplösa ett gemensamt vårdnadsansvar skall vara desamma som idag, dvs. i princip bara i de fall den ena föräldern är olämplig att utöva vårdnadsansvaret för barnet eller är omöjlig att samarbeta med, exempel-

vis på grund av missbruksproblem, psykisk sjukdom eller våld. Frågan om att ta ifrån en förälder det rättsliga vårdnadsansvaret är en fråga som rör ett rättsligt förhållande och måste därför avgöras av domstol.

Men ett gemensamt vårdnadsansvar för barnet som huvudregel förutsätter enligt vår uppfattning att det ges en möjlighet för föräldrarna att inom ramen för det gemensamma ansvaret att få hjälp att lösa inbördes konflikter. Sådana möjligheter saknas i stor utsträckning idag. Eftersom den tvist som skall lösas inte gäller det rättsliga förhållandet utan en mer praktiskt fråga är domstolarna inte rätt forum för lösande av att lösa konflikten. Det gör man bäst, menar vi, utanför domstolssystemet.

Föräldrar som inte kan samarbeta kring vårdnaden om barnet skall enligt vår modell i första hand vända sig till en särskild instans för att få hjälp, Byrån för barnets bästa (BBB), som skall finnas i varje kommun. Vi har sett för oss att behovet av sådan hjälp finns företrädesvis när föräldrarna separerar. Inte bara föräldrar utan också barn eller andra som har insyn i barnets förhållanden skall kunna vända sig till byrån om de anser att situationen inte fungerar, exempelvis avseende umgänge.

Byrån utser genast en god man för barnet som undersöker barnets situation. Resultatet av undersökningen tas till utgångspunkt för den fortsatta behandlingen av frågan. Det är barnets intressen som skall tillgodoses genom vårdnadens utövande och därför måste handläggningen och sökandet efter konfliktens lösning vara fokuserad på barnets intressen. Den gode mannen har också till uppgift att säkerställa barnets umgänge med båda föräldrarna under handläggningstiden. Den gode mannen skulle kunna exempelvis vara jurist

med en adekvat vidareutbildning i barnpsykologi alternativt psykolog eller socionom med en vidareutbildning i familjerätt.

Eftersom det i de allra flesta fall handlar om att få föräldrarna att enas om en lösning föreslår vi att föräldrarna får var sin mentor som de kan tala med. Tanken är att mentorerna skall hjälpa föräldrarna att skiljas utan att barnen kommer i kläm. Det handlar om att ge föräldrarna möjlighet att med mentors hjälp komma till rätta med en ny, och för många oönskad, situation och de problem som ses som förknippade härmed. Mentorerna skulle kunna vara beteendevetare, exempelvis psykologer eller socionomer med en specialisering på relationsproblem.

För att kunna komma till rätta med en konfliktsituation som kan ha olika ursprung, måste det slutligen finnas möjlighet att vid behov kalla in annan expertis. Det är inte otänkbart att konflikten många gånger har sin grund i ekonomiska frågor. Därför måste man kunna få hjälp med beräkningar av underhåll i olika former, allmänna bidrag osv. Men det kan också handla om bodelningsfrågor och då måste man kunna få hjälp av en jurist. Målsättningen måste vara att ge möjlighet att ge hjälp för att lösa den fråga som tvisten egentligen gäller.

Handläggningen

Handläggningen inleds med att barnets gode man utreder barnets situation, något som förstås måste ske i samråd med barnet. Behöver det fattas omedelbara beslut i någon fråga som föräldrarna inte kan enas om ganska snabbt får den gode mannen besluta intermistiskt efter hörande av barnet och föräldrarna. Det kan vara fråga om boende eller

skolgång. En rimlig utgångspunkt är att man låter saker och ting vara så oförändrade som möjligt för barnet om inte omständigheterna i det enskilda fallet talar för en annan lösning.

Föräldrarna talar med sina respektive mentorer. Målet är att föräldrarna på var sitt håll försöker klarlägga grunden för konflikten. Ofta är det andra saker än barnen, inte sällan kan det vara rent personliga saker, rädsla för att bli övergiven, ilska, maktlöshet osv. Detta måste upp på bordet. Samtalen fungerar i detta skede som en slags stabiliserande terapi och samtalsserien måste få ta den tid som behövs, om nödvändigt en gång i veckan under ett halvår eller så. Efter denna första tid av samtal bör båda föräldrarna ha blivit mindre rädda och misstänksamma. Dessutom har de börjat förstå vad konflikten egentligen handlar om. Det är i detta skede som man, om så behövs, kan ta in annan expertis för att lösa problemen.

Båda föräldrarna kan då också börja tänka på vad som faktiskt är bäst för barnen. Samtal om hur omsorgen om barnen skall lösas på bästa sätt sker i den större gruppen bestående av båda föräldrarna, eventuellt också barnet, barnets gode man och mentorerna. Målsättningen är hela tiden att hitta en samförståndslösning. Också här gäller att samtalen måste få ta tid, det ligger endast ett begränsat värde i att skynda på dessa processer. Tänkbart är att man ger föräldrarna tid att pröva olika lösningar för att se vad som kan fungera.

Utgångspunkten är att föräldrarna själva skall komma fram till en lösning de kan enas om. Vår utgångspunkt har varit att nästan varje lösning som föräldrarna kan samarbeta om är bättre för barnet än varje objektivt sett bästa lösning som föräldrarna inte kan få att fungera. Det föräldrarna kommer överens om

bör därför gälla om det inte är uppenbart att det strider mot barnets intressen. Överenskommelsen fästs på papper och blir ett bindande avtal, som ett samarbetsavtal. Det skall godkännas av den gode mannen som dock får antas godkänna det föräldrarna är överens om. Föräldrarna kan alltid, om de är överens, ändra detta avtal men det skall alltid godkännas av den gode mannen. I annat fall gäller avtalet under två år.

Om föräldrarna inte kan komma överens, trots de ganska intensiva insatser som gjorts, och det inte är fråga om fall då den ena föräldern inte bör ha del i vårdnadsansvaret, då måste någon annan besluta. Det blir i detta fall hela gruppen bestående av föräldrarna och barnet, den gode mannen och föräldrarnas mentorer som genom omröstning får fatta ett beslut.

Utgångspunkten är att beslut som fattas av föräldrarna eller gruppen skall gälla i två år. Barnet och föräldrarna måste få lugn och ro. Möjlighet finns ändå att ta upp en fråga till omprövning om förhållandena har ändrats på ett påtagligt sätt.

En förälder som inte vill delta i samtalen, eftersom hon eller han anser att detta inte är rätt väg att gå, får finna sig i att gruppen i övrigt bestämmer och fattar beslut som inte kan omprövas förrän efter två år. En sådan förälder avstår för tillfället från möjligheten att delta i utformningen av barnets uppväxtvillkor. Däremot föreligger inga hinder mot att föräldern under tiden inleder en samtalsserie med sin mentor.

Den förälder, eller barnet, som inte är nöjd med gruppens beslut kan få beslutet granskat av domstol. Men det blir en överprövning av de formella grunderna för beslutet, ungefär som Europadomstolens prövning. Finner domstolen att någons rätt kränkts skall frå-

gan återförvisas till gruppen med anvisningar om vad det är som skall beaktas.

Slutord

Samhället har idag små möjligheter att ge stöd åt de föräldrar som inte klarar av att gå igenom en separation utan att hamna i en vårdnadstvist. Trots ett flertal reformer av regelsystemet har man inte lyckats åstadkomma en ordning för att lösa, och inte bara avgöra, konflikter mellan separerade föräldrar rörande vårdnaden om barn. Skälen härtill är flera: Det finns en okunskap om vilken typ av konflikter det handlar om. Lagstiftaren utgår i dessa sammanhang från en förenklad bild av konfliktens natur som inte beskriver den verklighet lagen skall fungera i. Genom att hålla fast vid ett regelsystem för handläggning av vårdnadstvister, som tillkom i början av 1900-talet, begränsas möjligheterna att åstadkomma en handläggningsordning som på ett adekvat sätt kan bidra till konflikternas lösning. Kanske finns det också ett motstånd mot att anpassa det svenska regelsystemet till en verklighet där ungefär 30 000 föräldrapar separerar varje år.

Det kan mot den bakgrund som här tecknats ifrågasättas om vårdnadsfrågor lämpar sig för traditionell rättsskipning. Det krävs en grundlig diskussion om processens roll för att lösa familjerättsliga konflikter och om den familjerättsliga regleringens grunder och funktioner med utgångspunkt i den tid vi nu lever i. Målsättningen måste vara att åstadkomma en handläggningsordning som klarar av att lösa de konflikter som föreligger på ett bättre sätt än nuvarande ordning. Om barnets bästa skall vara ledstjärnan för utformningen av det samhälleliga konfliktlösningssystemet på vårdnadsrättens område, blir det uppen-

bart att helt nya grepp måste tas för att målet skall uppnås.

Referenser

- Aubert, Vilhelm (1989), *Continuity and Development: In law and Society*. Oslo: Norwegian University Press.
- Christie, Nils (1977), »Konflikt som eendom« i *Tidskrift för Rettsvidenskab*, s. 113–132.
- Dahlstrand, Lotta (2001), »Betydelsen av barns vilja i vårdnadstvister« i *Perspektiv på forskning: barn, familj och folkhälsa*. Stockholm. FAS
- Eriksson, Per m fl (2002), »Familjerättsmål i domstolen« i *Någon måste sätta ned foten...: när föräldrar inte kan enas om vårdnad, boende och umgänge*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset
- Rejmer, Annika (2002) »Barnperspektiv och barnets bästa i tingsrätts handläggning av vårdnadstvister« i *Svensk Juristtidning* 2001-02 s. 138–156.
- Rejmer, Annika (2003) *Vårdnadstvister. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund. Sociologiska institutionen.
- Schiratzki, Johanna (1997), *Vårdnad och vårdnadstvister*. Stockholm. Norstedts Juridik AB
- Singer, Anna (2000), *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala. Iustus förlag.
- Wickström, A., (2003) »Utövande av gemensam vårdnad« i *Svensk Juristtidning* 2002-03 s. 328–351.

Offentligt tryck

- Prop. 1990/91:8 om vårdnad och umgänge.
 Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.
 SOU 1979:63 Om föräldransvar m.m.

Författarupplysning

- Anna Singer är jur dr och lektor i civilrätt vid Juridiska fakulteten, Uppsala universitet. Annika Rejmer är fil dr, jur kand och lektor vid Rättssociologiska avdelning, Lunds universitet.